

DOI: [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2020/7\(26\)/3](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2020/7(26)/3)

УДК 338.266 : 631.115.11

JEL CLASSIFICATION: O 21, R 28, R 2, Q 12

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СІМЕЙНІ
ФЕРМЕРСЬКІ**

**IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS OF UKRAINE IN
THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF PERSONAL FARMERS IN THE
FAMILY**

Микола МАЛІК,

академік НААН України,
доктор економічних наук, професор,
Національний науковий центр «Інститут
аграрної економіки», Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9198-4460>

Mykola MALIK,

Academician of NAAS of Ukraine,
doctor of Economic Sciences,
National Scientific Centre «Institute of
Agrarian Economics», Kyiv

Олександр ШПИКУЛЯК,

доктор економічних наук, професор,
Національний науковий центр «Інститут
аграрної економіки», Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5257-5517>

Oleksandr SHPYKULIAK,

Doctor of Economic Sciences, professor,
National Scientific Centre «Institute of
Agrarian Economics», Kyiv

Володимир МАМЧУР,

кандидат економічних наук,
Національний науковий центр «Інститут
аграрної економіки», Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1300-3633>

Volodymyr MAMCHUR,

Candidate of Economic Sciences,
National Scientific Centre «Institute of
Agrarian Economics», Kyiv

Обґрунтовано, що інституціоналізація сімейного фермерства в ринкове середовище господарювання як організаційно-правової форми, крім зростання економічних та соціальних стандартів сільського населення, забезпечує реалізацію Цілей сталого розвитку України до 2030 року. Суб'єктами сімейного фермерства визначено малі фермерські та особисті селянські господарства, які за сукупністю ідентифікаційних критеріїв можуть його створити без статусу юридичної особи фізичною особою самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору. Розкрито основні напрями досягнення поставлених цілей у контексті сталого розвитку сільського господарства.

Ключові слова: цілі сталого розвитку, сімейні фермерські господарства, реалізація, трансформація, інституційне забезпечення.

It is proved that the institutionalization of family farming in the market environment as an organizational and legal form, in addition to ensuring the growth at the present stage of economic and social standards of rural residents, directly capable of achieving the goals of the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030. Ukraine operates small farms and private farms that, by a set of identification criteria, can change their status by creating a stateless family farm Su legal entity organized independently or jointly with members of his family under the contract (declaration). The study found that modern legal innovations, designed to ensure the implementation of the mechanism of institutionalization of the family economy in a market environment, are characterized by an appropriate level of implementation: legal – arranged, methodically constructed laws and codes, establishing simple and transparent tax rules; the market – the family farmer is still in the "gray" zone of the market, that is, the majority of such entrepreneurs do not belong to the relevant entities of this organizational form; public (informal) – generally established

as a motivated type of economic activity; economic – small farms acquire the status of economically viable in the market, but are already recognized by economic entities capable of receiving significant additional income. However, this did not significantly affect the significant positive tendency of their creation and development. This situation is caused, in particular, by the lack of scientific and methodological approaches to ensure their transformation into a market environment of the economy, appropriate mechanisms for their promotion and support. Thanks to the efficiency of solving these problems, it is estimated that by 2030, about 300,000 private farms can be legalized into a market economy mechanism in the status of a family farm, and about 5,000 functioning small farms, which can be defined according to the established family farms criteria of its legal form of management. The analysis of the conducted potential of formation and development of family farms allows confirming that the specified economic unit is capable to provide both economic development of rural territories, growth of well-being of villagers, and achievement of the set goals set by the Sustainable Development Goal of Ukraine for the period until 2030. The study outlines the main directions of ensuring the achievement of the set goals in the context of ensuring the sustainable development of agriculture.

Key words: *sustainable development goals, family farms, implementation, transformation, institutional support.*

Постановка проблеми. Приєднавшись до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, задекларованого Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [1], та сформувавши 17 глобальних цілей і 169 завдань їх досягнення, Україна розпочала визначення стратегічних рамок національного розвитку на засадах принципу «нікого не залишити осторонь» та інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку (ЦСР). Зазначене знайшло відображення в Указі Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2] та Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [3]. Зокрема, в останній розкриваються орієнтири виконання нашою державою ЦСР: розроблено національну систему цілей, відповідно до яких сформовано 86 завдань, визначено 172 показники їх моніторингу, що забезпечить основу подальшого планування розвитку України та відстеження рівня досягнення поставлених цілей. Вони передбачають, зокрема, розвиток сільського господарства та підприємництва, у зв'язку з чим актуалізується питання щодо перспектив використання потенціалу сімейного фермерства в реалізації ЦСР.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні й практичні аспекти проблеми розвитку сімейних фермерських господарств висвітлено в публікаціях таких науковців, як: Ю. Лупенко [4, 5], О. Бородіна, І. Прокопа [6, 7], Ю. Бугуцький [8], П. Кулинич [9], М. Осипова [10] та ін. Певною мірою

додулися до вивчення цієї проблематики й інші автори [5, 11, 12, 13]. Різні напрями реалізації Цілей сталого розвитку в Україні досліджують відомі вчені М. Хвесик, І. Бистряков [14], О. Коваленко [15], Е. Лібанова [16] та інші.

Однак потребує вирішення питання оцінки можливостей інституційної та практичної формалізації сімейних фермерських господарств у систему організованого аграрного ринку та їх впливу на сталість розвитку України.

Мета статті – оцінити засади інституціоналізації сімейних фермерських господарств та визначити механізм утвердження господарського статусу такого суб'єкта, як сімейна ферма, зважаючи на її роль у реалізації цілей сталого розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи питання потенціалу сімейного фермерства в досягненні цілей сталості в Україні, варто зосередитися на тих, які безпосередньо залежать від ефективного функціонування суб'єктів господарювання, у тому числі сімейних фермерських господарств, котрі сьогодні перебувають у стані інституційної формалізації в ринкових умовах.

Зокрема, *Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства* передбачає, що гарантування продовольчої безпеки населення пов'язане з розвитком національної економіки і підвищенням рівня доходів населення та потребує реалізації комплексу макроекономічних заходів.

Одним із рекомендаційних напрямів досягнення зазначеної цілі є стимулювання

створення малих господарств (площею до 50 га), зокрема сімейних ферм, шляхом удосконалення правової бази та забезпечення сприятливих економічно-організаційних і соціальних умов їх діяльності [3, с. 23].

Згідно з *Ціллю 8. Гідна праця та економічне зростання* формування позитивних тенденцій розвитку відбуватиметься через залучення сфери підприємництва. Збільшення кількості зайнятих з одночасним зменшенням частки неформальної зайнятості має стимулювати процеси якісних перетворень в Україні, посилення мотивації до інноваційної діяльності, технічного переоснащення виробництва з високою доданою вартістю. Для досягнення зазначеної цілі рекомендовано такий комплекс робіт: покращення умов ведення бізнесу, у тому числі регуляторних, спрощення процедури адміністрування податків та зборів, установлення простих і прозорих правил оподаткування, формування сприятливого інвестиційного клімату; запровадження інструментів стимулювання пріоритетних (не більше ніж п'яти) видів економічної діяльності, що відповідають принаймні таким критеріям, як висока додана вартість, експортний потенціал та інноваційність; створення стимулів для активізації технічної модернізації та інноваційної діяльності, акцентуючи особливу увагу на секторах із високою доданою вартістю і працемістких; проведення орієнтованої на розвиток політики, яка сприяє продуктивній діяльності, підприємству, творчості й інноваційності, створенню гідних робочих місць, розвитку мікро-, малих і середніх підприємств, зокрема шляхом надання їм доступу до фінансових послуг; підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, їх економічного рівня, що сприятиме єдності економічного простору, розширенню та поглибленню міжрегіональних економічних зв'язків, розвитку внутрішніх товарних ринків; стимулювання упровадження раціональних моделей споживання на засадах сталого розвитку та запобігання погіршенню стану навколишнього природного середовища; сприяння повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх жінок і чоловіків, а також захисту трудових прав, забезпеченню надійних і безпечних умов праці [3, с. 66–67].

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво передбачає посилення ролі місцевих громад, всеохоплююче

інформування, просвітництво та освітні заходи щодо сталості цих процесів. Зазначене сприятиме формуванню в населення відповідних виважених моделей поведінки і практик, оптимізації виробничо-збутових ланцюжків продовольства з метою мінімізації втрат на всіх етапах життєвого циклу, у тому числі завдяки розширенню їх повноважень стосовно стягнення санкцій із забруднювачів довкілля та економічного стимулювання відповідального поводження [3, с. 95].

Реалізація зазначених цілей можлива шляхом формування інституційно-правового забезпечення механізму інституціоналізації та трансформації особистих селянських господарств у ринковому середовищі господарювання й поліпшення умов ведення аграрного бізнесу.

Останнє безпосередньо полягає у фінансово-правових новаціях, які забезпечили зміну юридичного статусу на статус фізичних осіб-підприємців (ФОП) уже функціонуючих фермерських господарств за умови їх відповідності правовим нормам, зокрема здійснення діяльності винятково в межах господарства, зареєстрованого згідно із Законом України «Про фермерське господарство», а саме: виробництво виключно сільськогосподарської продукції, її переробка і постачання; господарська діяльність (крім постачань) за місцем податкової адреси; не використання праці найманих осіб; зайнятість у господарстві лише членів сім'ї фізичної особи, які спільно проживають, пов'язані загальним побутом, мають взаємні права й обов'язки (у тому числі чоловік/дружина, діти); площа сільськогосподарських угідь у власності або користуванні, земель водного фонду в користуванні членів господарства – не менше ніж 2 та не більше як 20 га [17].

Розвиток сільськогосподарської кооперації фермерських, сімейних фермерських і особистих селянських господарств як інтеграційного механізму мінімізації витрат його учасниками та зростання доходів, а також позиціонування на ринку забезпечує реалізацію завдань, передбачених розглянутою вище *Ціллю 8*. Функціонально-програмні аспекти, зокрема, відображені в Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 13.09.2017 р. [18], виконання якої здійснюватиметься

шляхом удосконалення державної аграрної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму, фінансового та інформаційного забезпечення, пріоритетної державної підтримки фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації, створення сприятливих умов для започаткування та ефективного здійснення фермерської діяльності, у тому числі з метою трансформації господарств населення у фермерські із залученням молоді [18].

Варто зазначити, що інституційним стартом офіційного впровадження сімейного фермерства в Україні є 2016 рік, а саме прийняття Верховною Радою змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств». Цей документ є базовим для розвитку сімейних ферм, оскільки його норми визначають інституційні рамки і форми, а також організаційно-правові статуси останніх як суб'єктів ринку, механізм організаційно-економічної легалізації невеликих (площею від 2 до 20 га) селянських господарств у системі аграрного ринку [19].

Так, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» таке господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду. Частиною 5 ст. 1 передбачено, що фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства (СФГ) за умови, що в його підприємницькій діяльності в основному використовується праця членів однієї сім'ї, відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України [19].

Окремою статтею закону передбачено, що сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується фізичною особою самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору (декларації) [20], укладеного в письмовій формі та посвідченого нотаріально. Такі вимоги відповідають Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [21].

Позитивним аспектом є також забезпечення сімейним фермерським

господарствам статусу платника єдиного податку четвертої групи спрощеної системи оподаткування та пільг зі сплати єдиного соціального внеску для всіх його членів, у тому числі голови, згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» № 2497-VIII від 10.07.2018 р. Зокрема, стаття 13. Додаткова фінансова підтримка сімейних фермерських господарств Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [17] доповнена сімейними фермерськими господарствами, що зареєстровані платниками єдиного податку четвертої групи спрощеної системи оподаткування згідно із главою 1 розділу XIV Податкового кодексу України [22].

На виконання зазначеного механізму стимулювання розвитку сімейного фермерства у травні 2019 року прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 565, якою з 1 січня 2020 р. передбачається отримання членами або головами сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи, утвореного згідно зі статтею 8-1 Закону «Про фермерське господарство» та зареєстрованого платником єдиного податку IV групи згідно з главою 1 розділу XIV Податкового кодексу України, доплати єдиного соціального внеску [23].

Основна концепція правових новацій полягає в тому, що відтепер фермерське господарство може бути організоване у формі юридичної особи або фізичної особи-підприємця, що відповідає аграрному законодавству більшості країн-членів ЄС, згідно з яким такі господарства можуть набувати статусу як юридичної, так і фізичної особи (ст. 4 Регламенту (ЄС) № 1307/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17.12.2013 р. щодо встановлення правил для прямих виплат фермерам відповідно до схем підтримки в рамках Спільної аграрної політики) [24].

Зазначене дає підстави констатувати, що інституціоналізація сімейного фермерства забезпечує реалізацію низки рекомендацій щодо цілей сталого розвитку (2, 8 та 12) та охоплює такі аспекти дій, які нині характеризуються певним рівнем виконання: правовий – виконаний, методично сформований законами і кодексами, установленням простих і прозорих правил оподаткування; ринковий – сімейний фермер поки що перебуває в так званій сірій зоні ринку, тобто більшість підприємців не оформлені як суб'єкти цієї організаційної форми; суспільний (неформальний) – загалом утвердився як умотивований вид господарської діяльності; економічний – малі ферми набувають статусу економічно стійких на ринку, але вже визнані як суб'єкти, спроможні забезпечити значний додатковий дохід.

Попри позитивні інституційні організаційно-економічні новації щодо стимулювання інституціоналізації підприємницького статусу сімейного фермерства, підвищення мотивації селян до набуття ними статусу офіційних учасників організованих ринків продукції та кредитних ресурсів, одержувачів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, активних учасників програм розвитку сільських територій, не спостерігається чіткої й активної тенденції їх створення та розвитку.

Упровадження зазначених новацій, зокрема у сфері реалізації цілей сталого розвитку, можливе шляхом виявлення господарств, які мають потенціал стати сімейними фермерськими.

Як уже зазначалося, суб'єктами становлення сімейного фермерства в Україні є функціонуючі малі фермерські та особисті селянські господарства, котрі можуть змінити свій статус, створивши сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи, що організовується фізичною особою самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору.

Основними критеріями особистих селянських господарств є такі: їх діяльність не належить до підприємницької [25]; для ведення господарства використовуються земельні ділянки розміром не більше ніж 2,0 га, передані фізичним особам у власність або оренду в законодавчо встановленому порядку; розмір земельної ділянки може збільшитися в разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) та її

спадкування членами особистого селянського господарства; земельні ділянки можуть використовуватися для ведення особистого селянського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства; громадяни України, які реалізували своє право на безоплатну приватизацію земельної ділянки для ведення особистого підсобного господарства в розмірі менше як 2,0 га, мають право на її збільшення в межах норм, установлених статтею 121 Земельного кодексу України [25].

Члени особистих селянських господарств є особами, які забезпечують себе роботою самостійно і відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» [26] належать до зайнятого населення за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною; діяльність господарств спрямована на задоволення особистих потреб із споживання сільськогосподарської продукції (має натуральний характер); діяльність індивідуальна або сімейного типу; члени таких господарств, як правило, мають землю у приватній власності; доходи господарств не оподатковуються.

Як головний критерій ідентифікації статусу сімейного фермерського господарства нами використано площу землі, законодавчо встановлену в межах 2–20 га, що в нашому дослідженні й формуватиме його інституційну модель. На наше переконання, така площа землі є недостатньою для сімейного фермерства.

З метою ідентифікації сімейного фермерського укладу здійснено аналіз структури фермерських та особистих селянських господарств (ОСГ) в Україні (рис.).

Згідно з інформацією Державної служби статистики України виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється у 33 164 тис. фермерських господарств та понад 4,0 млн сільських домогосподарств (господарств населення).

За станом на 1 січня 2019 р. кількість особистих селянських господарств сягала 3 996,5 тис. одиниць, або 82 % від усіх домогосподарств у сільській місцевості, а загальна площа землі в їх користуванні – 6 132,2 тис. га, що на 43,3 менше порівняно з 2018 р. Середній розмір особистого селянського господарства в Україні – 1,53 гектара.

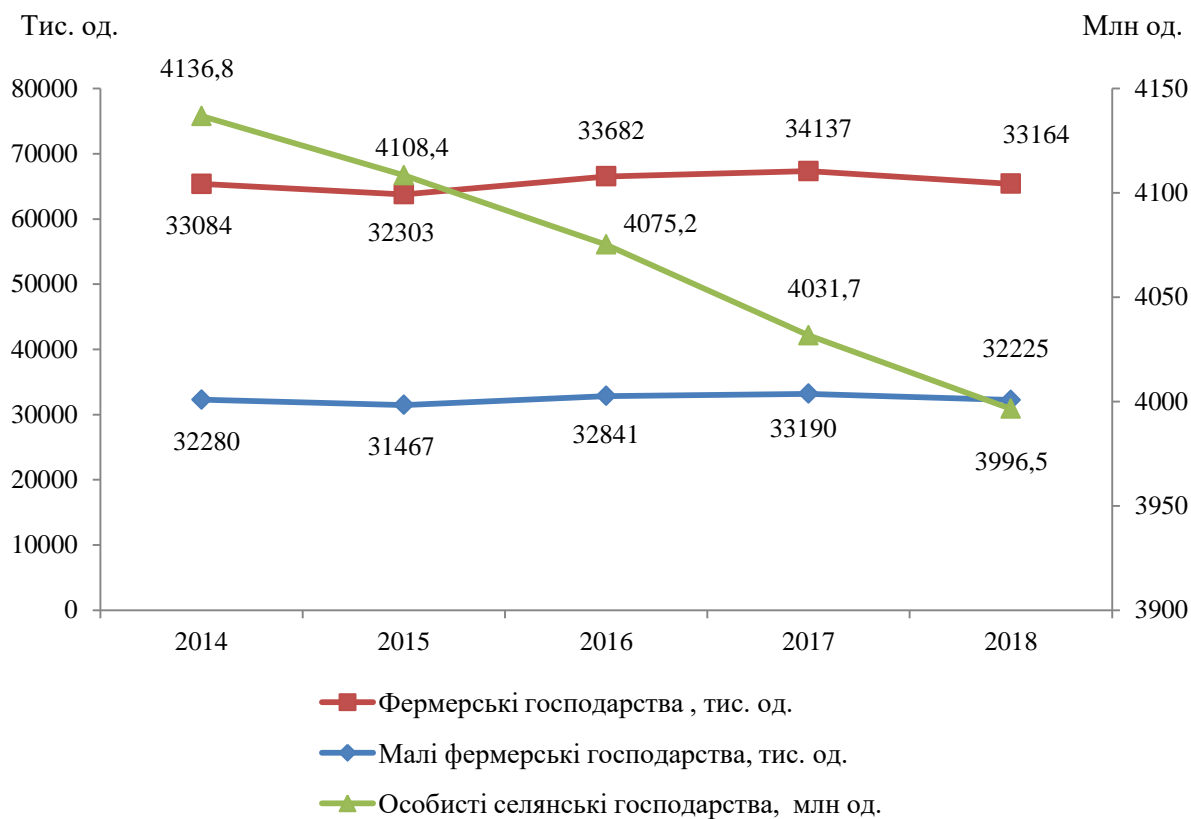

Рис. 1. Структура та динаміка розвитку фермерських і особистих селянських господарств у сільському господарстві України (розроблено за статистичними даними)

Оперуючи обраним критерієм, а саме земельним ресурсним потенціалом, виділено фермерські та особисті селянські господарства, котрі потенційно можуть трансформуватися в таку організаційно-правову форму, як сімейне фермерське господарство, відповідно до інституційного статусу, визначеного Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» № 1067 від 31 березня 2016 р. Також доцільно розрахувати їх прогнозну кількість, що сприятиме реалізації Цілі 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства, а саме створення малих господарств (площею до 50 га), зокрема сімейних ферм, шляхом удосконалення правової бази, формування сприятливих економічно-організаційних та соціальних умов їх діяльності, а також Цілі 8. Гідна праця та економічне зростання, забезпечуючи збільшення кількості зайнятих з одночасним зменшенням частки неформальної зайнятості.

За розрахунками науковців відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції Національного наукового центру «Інститут аграрної

економіки», до 2030 року близько 300 тис. ОСГ і майже 5 тис. фермерських господарств можуть легалізуватися в ринковий механізм господарювання в статусі сімейного фермерського господарства.

Незважаючи на негативну тенденцію динаміки перспектив зміни фермерськими господарствами юридичного статусу, це свідчить про потенційну ефективність сімейної форми господарювання, оскільки із зменшенням їх чисельності також може зростати частка землекористувачів понад установлені критерії, що потребуватиме зміни юридичного статусу ФОП.

Аналізуючи роль потенціалу сімейного фермерства в реалізації ЦСР, зазначимо, що його становлення впливає на розвиток України загалом до 2030 року, оскільки сільське господарство безпосередньо чи опосередковано забезпечує досягнення майже всіх цілей (табл. 1).

Наводимо показники ефективності розвитку сімейного фермерського господарства як для економіки України, так і громад, з урахуванням інституційно-правових та фінансово-економічних передумов їх функціонування (табл. 2).

Таблиця 1

Потенційні можливості та прогноз формування сімейних фермерських господарств в Україні, по роках*

Площа землі в користуванні, га	Вихідна статистична інформація						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
0,1–1,0	327	315	276	294	178	156	147
1,1–2,0	917	841	779	691	632	612	597
2,1–3,0	1220	1120	1037	920	841	832	812
3,1–5,0	2485	2357	2099	1666	1697	1537	1430
5,1–10,0	3539	3490	3187	2783	2748	2410	2301
10,1–20,0	4429	4384	4130	3799	3788	3635	3498
Усього	36332	35964	34589	31980	32032	30769	30441**
	Прогнозована інформація***						
	2019	2020	2022	2024	2026	2028	2030
0,1–1,0	196	169	142	115	88	61	34
1,1–2,0	574	510	445	381	317	252	188
2,1–3,0	764	679	593	507	421	336	250
3,1–5,0	1469	1279	1089	898	708	518	327
5,1–10,0	2567	2380	2193	2006	1819	1632	1445
10,1–20,0	3662	3523	3384	3244	3105	2966	2827
Усього	30264	30214	29264	28314	27364	26415	25465

* Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України.

** За станом на 31 грудня 2018 року.

*** Власні розрахунки.

Таблиця 2

Економічний потенціал трансформації ОСГ у сімейні фермерські господарства як напрям реалізації цілей сталого розвитку України *

Площа землі в користуванні, га	Прогноз трансформації, тис. од.	Надходження до бюджету, млн грн			Прогноз трансформації, тис. од.	Надходження до бюджету, млн грн		
		місцевого	державного	усього		місцевого	державного	усього
		2019				2020		
2,1–5,0	186	89,4	182,47	271,9	191	91,5	0,4	9,9
5,1–20,0	7	22,8	6,8	29,6	7	22,8	0,01	22,8
Разом	192	112,2	189,2	301,5	198	114,3	0,4	114,7
		2021				2022		
2,1–5,0	196	94,2	578,8	673,0	208	99,6	817,4	91,7
5,1–20,0	7	22,8	21,5	44,3	8	26,4	30,4	56,8
Разом	203	117,0	600,3	717,4	215	126,0	847,9	973,9
		2023				2024		
2,1–5,0	212	102,0	1040,7	1142,7	220	105,6	1294,5	1400,0
5,1–20,0	8	26,4	38,7	65,1	8	26,4	481,9	74,6
Разом	219	128,4	1079,5	1207,9	227	13,2	1342,7	1474,7
		2025				2026		
2,1–5,0	231	111,3	1590,0	1701,4	237	113,7	1862,9	1976,6
5,1–20,0	9	29,7	59,1	88,9	9	29,7	69,3	99,1
Разом	239	141,0	1649,2	1790,3	245	143,4	1932,2	2075,6
		2027				2028		
2,1–5,0	256	123,0	2266,8	2389,8	279	134,1	2746,8	2880,9
5,1–20,0	10	33,0	84,4	117,4	10	33,0	102,3	135,3
Разом	265	156,0	2351,1	2507,2	289	167,1	2849,0	3016,2

Наведена дані свідчать, що сімейні фермерські господарства є позитивним індикатором як економічного піднесення сільських територій, так і реалізації завдань, передбачених Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року.

Висновки. У результаті дослідження процесу становлення сімейних фермерських господарств та їх ролі в досягненні цілей сталого розвитку нашої держави наголошено на необхідності розробки загальних науково-методичних підходів до забезпечення їх упровадження в ринкове середовище господарювання, а також механізму їх підтримки. Важливим завданням є також удосконалення системи національної статистики, збору інформації щодо розвитку сімейного фермерства в Україні, здійснення моніторингу цього процесу.

Список використаних джерел

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» № 70/1 від 25.09.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://21.helsinki.org.ua/files/docs/1549390386.pdf>.
2. Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/722/2019>.
3. Цілі сталого розвитку: Україна : нац. доп. 2017 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2017. – 174 с.
4. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи / Ю.О. Лупенко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. – Вип. 2(2). – С. 30–34. – (Серія «Економіка»).
5. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Кісіль М.І. та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 58 с.
6. Бородіна О. Сімейні фермерські господарства: проблеми формалізації [Електронний ресурс] / О. Бородіна, І. Прокопа // Дзеркало тижня. – Режим доступу : https://dt.ua/ariculture/simeyni-fermerski-gospodarstva-problemi-formalizaciyi_.html.
7. Бородіна О. Підтримка сімейного фермерства: гасла і дії [Електронний ресурс] / О. Бородіна, І. Прокопа. – Режим доступу : https://dt.ua/ariculture/pidtrimka-simeynogo-fermerstva-gasla-i-diyi_.html.
8. Бугуцький Ю.О. Розвиток фермерських господарств в Україні / Ю.О. Бугуцький // Економіка АПК. – 1998. – № 6. – С. 25–28.
9. Кулинич П.Ф. Сімейні фермерські господарства у виробничій інфраструктурі сільських територій України: правові проблеми створення та діяльності / П.Ф. Кулинич // Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матеріали круглого столу, м. Харків, 5 груд. 2014 р. / за заг. ред. А.П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2014. – С. 47–50.
10. Осипова М.М. Питання розвитку сімейних фермерських господарств / М.М. Осипова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Вип. 22, ч. 2. – С. 20–23. – (Серія «Економічні науки»).
11. Шпикуляк О.Г. Становлення організаційно-економічної моделі сімейного фермерства в Україні: інституційні засади, проблеми та пріоритети / О.Г. Шпикуляк, М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2019. – № 9. – С. 86–98.
12. Малік М.Й. Інституційна формалізація розвитку сімейних фермерських господарств в Україні / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, В.А. Мамчур // Економіка АПК. – 2018. – № 10. – С. 72–85.
13. Організаційно-економічне забезпечення розвитку сімейних фермерських господарств : [монографія] / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2019. – 212 с.
14. Хвесик М.А. Євроінтеграційний концепт забезпечення сталого просторового розвитку України / М.А. Хвесик, І.К. Бистряков, Д.В. Клиновий // Регіональна економіка. – 2018. – № 4. – С. 5–16.
15. Коваленко А.О. Стратегічне планування сталого розвитку України : [монографія] / А.О. Коваленко. – К. : ПрофКнига, 2018. – 424 с.
16. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу : нац. доп. / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. – 864 с.
17. Закон України «Про внесення змін до

Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» № 2497-VIII від 10.07.2018 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2497-19>.

18. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки» № 664-р від 13.09.2017 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>.

19. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» № 1067-VIII від 31.03.2016 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>.

20. Закон України «Про фермерське господарство» № 973-IV від 15.08.2018 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

21. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» № 755-IV від 21.10.2019 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

22. Податковий Кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (зі змін.) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб-членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 565 від 22 травня 2019 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/565-2019-%D0%BF>.

24. Regulation (eu) no 1307/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing rules for direct

payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy and repealing Council Regulation (EC) № 637/2008 and Council Regulation (EC) № 73/2009. Official Journal of the Euro-pean Union. 2013. L 347/608. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0608:0670:EN:PDF>.

25. Закон України «Про особисте селянське господарство» № 742-IV від 15 травня 2003 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.

26. Закон України «Про зайнятість населення» № 5067-VI від 09.08.2019 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-6>.

References

1. *Rezoliutsiia «Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denni u sferi staloho rozvytku do 2030 roku»* (2015). [Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development]. Retrieved from <http://21.helsinki.org.ua/files/docs/1549390386.pdf> [in Ukrainian].

2. Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 722/2019 «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku» (2019) [Presidential Decree No. 722/2019 of September 30, 2019 «On Sustainable Development Goals of Ukraine for the Period up to 2030»]. *Uriadovyi kurier*, 188 [in Ukrainian].

3. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017). *Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina: natsionalna dopovid 2017 [Objectives of Sustainable Development: Ukraine: National Report 2017]*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Lupenko, Yu.O. (2015). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: prohnozy ta perspektyvy [Development of the agrarian sector of the Ukrainian economy: forecasts and prospects]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Ser. Ekonomika*, 2(2), 30-34 [in Ukrainian].

5. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Kisil, M.I. et al. (2014) *Metodychni rekomendatsii z orhanizatsii simeinykh ferm v Ukraini (na prykladi ferm z vyrobnytstva moloka)* [Guidelines for the organization of family farms in Ukraine (for example, dairy farms)]. Kyiv: NNTs «IAE» [in Ukrainian].

6. Borodina, O. & Prokopa, I. (2014) *Simeini fermerski hospodarstva: problemy formalizatsii* [Family Farms: Formalization Issues]. *Dzerkalo tyzhnya*. Retrieved from

https://dt.ua/ariculture/simeyni-fermerski-gospodarstva-problemi-formalizaciyi-_html [in Ukrainian].

7. Borodina O. & Prokopa I. (2016) Pidtrymka simeinoho fermerstva: hasla i dii [Support for family farming: slogans and actions]. *Dzerkalo tyzhnia*. Retrieved from https://dt.ua/ariculture/pidtrimka-simeynogo-fermerstva-gasla-i-diyi-_html.

8. Buhutskyi, Yu. O. (1998). Rozvytok fermerskykh gospodarstv v Ukraini [Development of Farms in Ukraine]. *Ekonomika APK*. 6, 25-28 [in Ukrainian].

9. Kulynych, P.F. (2014) Simeini fermerski gospodarstva u vyrobnychii infrastrukturi silskykh terytorii Ukrainy: pravovi problemy stvorennia ta diialnosti [Family farms in industrial infrastructure of rural territories of Ukraine: legal problems of creation and activity]. *Aktualni problemy ekolohichnykh, zemelnykh ta ahrarnykh pravovidnosyn: teoretyko-metodolohichni y prykladni aspekty: materialy «kruhloho stolu» (m. Kharkiv, 5 hrud. 2014 r.)* (pp. 47-50). Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kh. [in Ukrainian].

10. Osypova, M.M. (2017). Pytannia rozvytku simeinykh fermerskykh gospodarstv [Development of family farms]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*. 22, 20-23 [in Ukrainian].

11. Shpykuliak O.H. & Malik M.Y. (2019) Stanovlennia orhanizatsiino-ekonomichnoi modeli simeinoho fermerstva v Ukraini: instytutsiini zasady, problemy ta priorityty [Formation of organizational and economic model of family farming in Ukraine: institutional foundations, problems and priorities] *Ekonomika APK*. 9, 86-98 [in Ukrainian]. - <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909086>

12. Malik M.Y., Shpykuliak, O.H. & Mamchur V.A. (2018) Instytutsiina formalizatsiia rozvytku simeinykh fermerskykh gospodarstv v Ukraini [Institutional formalization for development of family farms in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, 72-85 [in Ukrainian]. - <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201810072>

13. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y. & Shpykuliak O.H. et al. (2019) *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rozvytku simeinykh fermerskykh gospodarstv: monohrafiia* [Organizational and economic support for the development of family farms: monohrafiia]. Kyiv: NNTs «IAE» [in Ukrainian].

14. Khvesyuk, M.A., Bystriakov, I.K., Klynovy, D.V. (2018) Yevrointehratsiyni kontsept zabezpechennia staloho prostorovoho rozvytku Ukrainy [European Integration Concept for Sustainable Spatial Development of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika*, 4, 5-16 [in Ukrainian].

15. Kovalenko, A.O. (2018) *Stratehichne planuvannia staloho rozvytku Ukrainy* [Strategic Planning for Sustainable Development of Ukraine]. K: ProfKnyha [in Ukrainian].

16. Libanova, E.M. (Eds.). (2017) *Sotsialno-ekonomichnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: vektory realnoho postupu : natsionalna dopovid* [Socio-economic potential for sustainable development of Ukraine and its regions: vectors of real progress: national report]. Kyiv: PI IEESD of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy № 2497-VIII «Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuliuvannia utvorennia ta diialnosti simeinykh fermerskykh gospodarstv» vid 10.07.2018 roku [Law of Ukraine № 2497-VIII «Pro vnesennia change to the Podatkovoho Code of Ukraine ta deiakykh zakoniv of Ukraine shchodo stymulusvannia utvorennia ta diialnosti simeinykh fermerskykh gospodarstv» vid 10.07.2018p.]. *Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2497-19> [in Ukrainian].

18. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 664-r «Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku fermerskykh gospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018-2020 roky vid 13.09.2017 roku [Rozporiadzhennia Cabinet of Ministers of Ukraine в №- 664-r «For approval Kontseptsii rozvytku fermerskykh ekonomii ta silskohospodarskoi kooperatsii on 2018-2020 years vid 13.09.2017 year]. *Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> [in Ukrainian].

19. Zakon Ukrainy № 1067-VIII «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro fermerske gospodarstvo» shchodo stymuliuvannia stvorennia ta diialnosti simeinykh fermerskykh gospodarstv» vid 31.03.2016 roku [Law of Ukraine № 1067-VIII «On Amendments to the Law of Ukraine» On Farming «on Promotion of Creation and Activity of Family Farms» of 31.03.2016]. *Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov>.

ua/laws/show/1067-19 [in Ukrainian].

20. Zakon Ukrainy № 973-IV «Pro fermerske hospodarstvo» vid 15.08.2018 roku [Law of Ukraine № 973-IV «On Farming» of 15.08.2018]. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>[in Ukrainian].

21. Zakon Ukrainy № 755-IV «Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib - pidpriansiv ta hromadskykh formuvan» vid 21.10.2019 [Law of Ukraine № 755-IV «On State Registration of Legal Entities, Individuals - Entrepreneurs and Public Formations» of 21.10.2019]. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>[in Ukrainian].

22. Kodeks Ukrainy № 2755-VI (zi zminyamy) «Podatkovi Kodeks Ukrainy» vid 02.12.2010 roku [Codes of Ukraine № 2755-VI (as amended) «Tax Code of Ukraine» dated 02.12.2010]. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

23. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 565 «Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia simeinym fermerskym hospodarstvom dodatkovoi finansovoi pidtrymky cherez mekhanizm doplaty na koryst zastrakhovanykh osib - chleniv/holovy simeinoho fermerskoho hospodarstva yedynoho vnesku na zahalnoobov'iazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia» vid 22 travnia 2019 roku [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine

No. 565 «On Approving the Procedure of Provision of Additional Financial Support to Family Farms through the mechanism of co-payment for the benefit of insured persons - members / heads of the family farm of the single compulsory state social insurance» of May 22, 2019]. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/565-2019-%D0%BF> [in Ukrainian].

24. Regulation (eu) no 1307/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy and repealing Council Regulation (EC) № 637/2008 and Council Regulation (EC) № 73/2009. Official Journal of the Euro-pean Union. 2013. L 347/608. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0608:0670:EN:PDF>

25. Zakon Ukrainy №742-IV «Pro osobyste selianske hospodarstvo» vid 15 travnia 2003 roku [Law of Ukraine № 742-IV «On Personal Peasant Farming» of May 15, 2003]. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15> [in Ukrainian].

26. Zakon Ukrainy № 5067-VI «Pro zainiatist naseleennia» vid 09.08.2019 roku [Law of Ukraine № 5067-VI «On Employment of the Population» of 09.08.2019]. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05 грудня 2019 року